

Валентина АСТАХОВА

доктор історичних наук,
професор, радник ректора,
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія» (м. Харків)

Ключові слова: вища освіта, приватні заклади, історія, Народна українська академія, результати діяльності, проблеми розвитку.

Статтю присвячено аналізу 25-річного існування приватної вищої освіти в Україні. На прикладі одного з перших приватних навчальних комплексів – Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» – проаналізовано основні досягнення й проблеми цього сектору освіти України.

УДК 378.4.058(477.54)

ПРИВАТНА ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ НАПЕРЕДОДНІ СВОГО ЧВЕРТЬВІКОВОГО ЮВІЛЕЮ

© Астахова В., 2015

Приватна вища школа виникла на початку 90-х років, заявивши про себе польотом ініціативи і творчості, ентузіазму і цілеспрямованості, готовності до експериментів та інновацій. Минулі роки багато що відкоригували і розставили на свої місця, але, безумовно, довели життєздатність і перспективність нового сектору вищої освіти, дозволили зробити беззастережний висновок про те, що приватні ВНЗ виникли не осторонь від магістрального шляху розвитку освіти, не як випадковий зигзаг у процесі демократизації вищої школи, а як веління часу, як закономірний результат соціально-економічних і політичних перетворень у суспільстві. Їх прискорений розвиток став неминучим не тільки в зв'язку з пошуками шляхів виходу з кризи, у якій опинилася державна система вищої освіти країн СНД. Вони затверджувалися в ході становлення ринкових відносин, виникнення нових освітніх послуг, що об'єктивно вимагало створення різноманітних навчальних структур та конкуренції між ними [1, с. 4–5].

Створення й розвиток цих навчальних закладів відбувалися в надзвичайно склад-

них економічних і політичних умовах, не завдяки, а всупереч відношенню до цього процесу з боку державних ВНЗ, чиновників та й держави в цілому.

З роками ситуація поступово змінювалася на краще. Органи управління освіти почали усвідомлювати необхідність регулювання процесу створення та функціонування ВНЗ нового типу, потребу в розробленні нормативної бази їх подальшого існування. Уже в другій половині 1990-х років виявилось розуміння здатності приватних ВНЗ сприяти поширенню можливостей для отримання вищої освіти більш широкими верствами молоді, створенню вкрай необхідних умов конкуренції з державними вишами. Крім того, наявність приватних ВНЗ деякою мірою допомогла призупинити відтік висококваліфікованих викладацьких кадрів з освітянської галузі в зв'язку з їх надзвичайно малими посадовими окладами. Можливість сумісництва дозволяла отримати додатковий прибуток і не кидати викладацьку та науково-дослідну роботу [2, с. 27].

Поступово почали вирішуватися питання своєчасного ліцензування та акредитації, більш чіткими ставали вимоги, що висувалися державою та суспільством до приватних навчальних закладів. Спокійнішим ставало ставлення до них з боку державних вишів, які все менше бачили в них свою конкурентну небезпеку.

Але й сьогодні, напередодні чвертьстолітнього ювілею виникнення приватного сектору освіти в Україні, проблему дискримінації приватних навчальних закладів не можна вважати остаточно вирішеною. Невизначеними й досі залишаються такі вкрай протиправні явища, як нарахування пенсій науково-педагогічним працівникам, що викладають у приватних ВНЗ, як можливість одержання держзамовлення, скорочені терміни проведення акредитацій закладів недержавної форми власності та багато чого іншого.

У новому Законі України «Про вищу освіту» прописані ряд положень, які в перспективі можуть покращити становище

«приватників», але поки що умови їхнього виживання залишаються вкрай складними.

Звичайно, що серед тих, хто в далекі 90-ті роки брався за надзвичайно складну та відповідальну справу створення навчального закладу нового типу, далеко не всі усвідомлювали, який тернистий шлях вони обирають.

Не всі з них пройшли випробування часом, не всі зуміли довести своє право називатися вищими навчальними закладами. Але ті, хто усвідомив своє соціальне призначення, свої функціональні обов'язки і свою відповідальність перед суспільством, сьогодні міцно стали на ноги, знайшли свою власну нішу в національній системі освіти України. І це можна розцінювати як безперечну перемогу. Однак народна мудрість свідчить: не можна перемогти водночас і назавжди. Щоб затвердити себе, треба перемагати день у день, щогодини й щохвилини.

Саме такі завдання формулює для себе Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія», який готується в травні 2016 року відзначити свій 25-річний ювілей. Чверть століття вкрай важкої, але гордої історії, не завжди безхмарної та прямої, часом непередбачуваної та тривожної, але завжди результативної та життєстверджуючої.

Для нас, тих, хто власним серцем і розумом створював цю історію, хто став фактично першопроходцями в становленні приватного сектору освіти в Україні, у створенні принципово нового типу відносин між тими, хто вчить і хто вчиться, – це був довгий, важкий і щасливий шлях реалізації мрії, прекрасної ідеї про надання більших і кращих можливостей для отримання якісної освіти, для самовдосконалення особистості впродовж усього життя.

Ось ця творчість, спроби і помилки, випробування й досягнення впродовж цілого двадцятип'ятиріччя, ця історія, що складається не завдяки, а всупереч думці, бажанню, ставленню значної частини суспільства, передусім чиновників, зажадали від

нас детального аналізу всього того, що відбувалося з нами за ці довгі роки, неупереджених оцінок того, що зроблено і що потрібно зробити.

А зроблено загалом немало: Народна українська академія відбулась і з 2002 року функціонує як ВНЗ вищого, IV рівня акредитації (рішення державної акредитаційної комісії від 9 квітня 2002 р., протокол № 38), – більш того, будучи з 1997 року експериментальним майданчиком Міністерства освіти і науки України, академія на даному етапі практично завершує успішний двадцятирічний соціальний експеримент зі становлення інноваційного навчально-наукового комплексу безперервної освіти (наказ № 39 від 13.02.1997 з пролонгацією в 2002, 2007 і 2012 рр.).

Уже понад десять років у НУА успішно функціонують усі освітні ступені – від дошкільної до післявузівської, об'єднані спільністю цілей, інтересів і освітніх практик.

«Концепція, стратегічні завдання і перспективний план розвитку Народної української академії», розроблені у середині 90-х років і підкріплені численними програмами її реалізації вже на початку 2000-х, фактично повністю здійснені і натеper вимагають свого подальшого поглиблення і вдосконалення, висвітлення подальшої стратегії свого розвитку.

Успішна діяльність академії, її неухильний поступальний розвиток принесли їй міжнародне визнання (підписання Великої хартії університетів світу в 2011 р., прийняття НУА до Міжнародної Асоціації університетів у 2012 р., отримання досить високих показників у Міжнародних рейтингах й ін.) і вагомий авторитет в освітньому просторі України.

Найважливішим результатом своєї роботи за ці роки ми вважаємо не тільки понад п'ять тисяч випускників, які мають незмінний попит на ринку праці (чисельність випускників, які одержали перше робоче місце за сприяння академії, становить щорічно від 83 до 93%); водночас, використовуючи всі переваги приватної освіти (значну автономію, широкі можливості для творчо-

го пошуку, мобільність вибору форм і методів роботи, поєднання новітніх технологій і класичних методів навчання, орієнтацію на індивідуальний підхід і багато іншого), ми довели за минулі роки, що вміємо навчати і виховувати, вміємо ставити на крило не тільки талановитих молодих людей, але й тих, чий рівень підготовки нижче за середній, і навіть тих, хто в інших умовах зламався б, пішов не тим шляхом. І це ми розцінюємо як одне з важливих наших досягнень, що вимагають чіткого визначення чинників, які забезпечують такий результат.

Є ще одне, знакове для українського суспільства положення, що визначає роль і значущість приватної освіти, і Народної української академії зокрема. Полягає воно в тому, що на самому початку 90-х років, коли країна переживала розруху і злам суспільства, період розброду, розпаду і хитань, ми одними з перших на пострадянському просторі почали активну творчу діяльність, і це, як пише академік О. Сидоренко, є «переконливий доказ того, що, незважаючи ні на які труднощі і перешкоди, в Україні можливі та реальні структурні інновації в системі освіти... Треба тільки захотіти, треба бути готовим і до подолання труднощів, і до важкої боротьби за свої переконання, і до тривалих років самопожертвування в багатьох аспектах» [3, с. 125].

Сьогодні, через чверть століття від свого народження, ми можемо з упевненістю говорити не тільки про стабільну структуру і кількісні характеристики академії, колектив якої налічує понад 2500 чоловік, але й про ефективну систему управління нашим складним навчально-науковим комплексом, що повністю склалася, про послідовну лінію на горизонтальну і вертикальну інтеграцію діяльності всіх підрозділів НУА (інтегровані кафедри, інтегровані програми, навчальні плани та ін.), і, що особливо важливо, про послідовну реалізацію програми «Кадри», про чітку кадрову політику, спрямовану на формування команди ентузіастів-одномумців, які розуміють і приймають проблеми і труднощі становлення інноваційного навчального закладу.

Проблема кадрового забезпечення була і залишається для нас однією з найбільш важковирішуваних, оскільки, з одного боку, потрібно було готувати кадри нової генерації, здатні працювати в нових умовах і виключно на позитивний результат, забезпечуючи педагогіку партнерства і високу успішність усіх, хто навчається, незалежно від передісторії їх освіти, а з іншого – молоді, якісно підготовлені й перспективні кандидати і доктори наук викликали природний інтерес державних ВНЗ. Їх запрошували, переманювали, перекуповували, та і вимоги до якості роботи в НУА багатьом було не під силу витримувати.

А вимоги зростали у міру розвитку і впровадження в життя ідей безперервної освіти, в ім'я реалізації яких власне і створювалася академія. З перших кроків своєї діяльності ми стверджували, що безперервна освіта – це не нова освітня система, а початковий принцип функціонування всіх освітніх систем, і завдання «безперервки» полягає не стільки в збагаченні людини новими знаннями, скільки в збереженні її професійної компетентності впродовж усього життя, у наданні кожному можливості для постійного самовдосконалення.

Над створенням ось такої оригінальної авторської моделі навчального закладу безперервної освіти, здатної забезпечити потреби особистості в самовдосконаленні і постійно формувати ці потреби – саме над цим усі роки працювала наша команда. З перших кроків зародження НУА ми визначили її девіз: «Освіта. Інтелігентність. Культура», реалізація якого багато в чому сприяла становленню навчального закладу нового типу, формуванню його культурно-освітнього середовища, визначенню його місії.

Процес «масовізації» вищої освіти, який розпочався з другої половини ХХ століття в усіх цивілізованих країнах світу, вимагав нових підходів до організації навчання, причому не лише до змісту навчальної діяльності, але й до умов, у яких вона здійснюється, до завдань, які ставить перед собою система освіти в цілому.

Ми з самого початку розуміли значущість культурно-освітнього середовища, розглядаючи його вплив як вирішальний чинник у досягненні визначених нами завдань. Протягом багатьох років у НУА здійснювалися дослідження теоретичних проблем, пов'язаних з формуванням культурно-освітнього середовища. У монографії за темою докторської дисертації «Изменение общества через изменение образования: иллюзия или реальность?» завідувач кафедри соціології ХГУ «НУА» доцент І. Нечитайло навіть запропонувала нове поняття «етос навчального закладу», намагаючись через нього розкрити сутність непомітних (імпліцитних) реалій освіти, які мають зростаючий у сучасних умовах вплив на всіх суб'єктів навчального процесу [4, с. 367].

Ми завжди були впевнені в тому, що домогтися стабільно високої якості навчання можливо лише за наявності та підтримки саме етосу, у межах якого живуть і працюють наші вихованці.

Для нас це визначало, з одного боку, необхідність створення та постійного вдосконалення принципово нових комфортних умов безпосередньо в навчальному закладі (чистота та порядок, затишок та естетичність оформлення всіх навчальних і службових приміщень, найсучасніший рівень матеріально-технічного забезпечення та ін.); з іншого – це вимагало нового рівня взаємодії з родиною, з батьками школярів і студентів, встановлення взаєморозуміння між ними та навчальним закладом. Звичайно, усе це можна було вирішити лише за наявності якісно нового рівня кадрів, спроможних вести таку роботу, домагатися послідовного усвідомлення молоддю того, що одержання якісної освіти – її найперше завдання і сьогодні, і завтра, і на більш віддалену перспективу.

В умовах, коли питання про якість знань студентів, а тим більше про рівень їхньої культури, м'яко кажучи, не було визначальним ані для ВНЗ, ані для батьків, коли на перший план упевнено вийшли завдання досягти фінансового успіху за будь-яку

ціну, у найкоротші терміни та в максимальних розмірах, наші ідеї досить часто зустрічали не просто нерозуміння, але пряме неприйняття і навіть протидію.

Однак ми впевнено відстоювали свої позиції, з часом відчуваючи зростаючу підтримку з боку наших випускників, їх батьків і навіть певної частини чиновників. Це дозволило нам уже наприкінці першого десятиріччя нашої історії остаточно сформулювати нашу місію та власний девіз.

Місія НУА включає в себе триєдину вимогу: забезпечити створення і постійне вдосконалення інноваційного освітнього модуля, що функціонує на основі інтеграції і спадкоємності всіх освітніх ступенів на принципах «Lifelong education»; добитися якісної освіти для всіх за умо-

ви індивідуального підходу до кожного, хто прийшов учитися в НУА; здійснювати випереджальний підхід до визначення змісту освіти і методів навчання. А девіз Академії цілком спрямований на виконання її місії – «Освіта, інтелігентність, культура».

Досвід Народної Української Академії дає всі підстави стверджувати, що в умовах глибокого реформування освіти в Україні, усе ще не відчуваючи дієвої підтримки з боку органів державного управління, приватні ВНЗ усе-таки намагаються відповідати вимогам часу, закріплюючи свої позиції, стверджуючи авторитет та повагу українського суспільства, вдосконалюючи свою діяльність і свою місію в системі вищої освіти України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Приватна вища школа України на шляху інновацій : монографія / [В. Астахова та ін.] ; за ред. В. П. Андрущенко та Б. І. Корольова ; Акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти, Харків. гуманітар. ун-т «Нар. укр. акад.». – Харків : Вид-во НУА, 2005. – 319 с.
2. Кризь терни... нариси становлення приватної вищої освіти в Україні / Нар. укр. акад. ; під заг. ред. В. І. Астахової. – Харків : Вид-во НУА, 2001. – 354 с.
3. **Сидоренко А. Л.** С Вами Бог! / А. Л. Сидоренко // Ученики об учителя : очерки о науч.-пед. и обществ. деятельности д-ра ист. наук, проф., первого ректора Харьк. гуманитар. ун-та. «Нар. укр. акад.» Валентины Илларионовны Астаховой (к 80-летию со дня рождения) / Нар. укр. акад. – Харьков, 2015. – С. 124–128.
4. **Нечитайло И. С.** Изменение общества через изменение образования: иллюзия или реальность? : монография / И. С. Нечитайло ; Нар. укр. акад. – Харьков : Изд-во НУА, 2015. – 586 с.

REFERENCES

1. The Private Higher School of Ukraine in the Innovative Context : monohrafiya / [V. Astakhova ta inshij] ; za redaktsiyeyu V. P. Andrushchenka ta B. I. Korolova ; Akademiya pedahohichnykh nauk Ukrayiny, Instytut vyshchoyi osvity, Kharkivskyy humanitarnyy universytet «Narodna ukrayinska akademiya». – Kharkiv : Vydavnytstvo NUA, 2005. – 319 p.
2. Per Aspera... On the Formation of the Private Higher Education in Ukraine / Narodna ukrayinska akademiya ; pid zahalnoyu redaktsiyeyu V. I. Astakhovoyi. – Kharkiv : Vydavnytstvo NUA, 2001. – 354 p.
3. **Sidorenko A. L.** GodiswithYou!/Sydorenko A. L. // Uchenyky ob uchytelē : ocherky o nauchno-pedahohycheskoy y obshchestvennoy deyatel'nosti doktora ystorycheskykh nauk, professora, pervoho rektora Kharkovskoho humanyarnoho unyversyteta. «Narodnaya ukraynskaya akademyya» Valentyiny Yllaryonovny Astakhovoy (k 80-letyyu so dnya rozhdenyya) / Narodnaya ukraynskaya akademyya. – Kharkov, 2015. – P. 124–128.
4. **Nechitailo I. S.** The Changes of Society through the Changes of Education: Illusion or Reality? : monohrafiya / Y. S. Nechytailo ; Narodnaya ukraynskaya akademyya. – Kharkov : Yzdatel'stvo NUA, 2015. – 586 p.